

**KRONIKA WĘGIERSKO-POLSKA – ŹRÓDŁO DO DZIEJÓW RUSI HALICKIEJ
Z PIERWSZEJ POŁOWY XIII WIEKU****Ryszard GRZESIK**

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

e-mail: ryszard.grzesik@ispan.edu.pl

DOI: 10.15330/gal.39.52-59,

ORCID: 0000-0001-7887-6895,

ISSN 2312-1165 (друкована версія),

ISSN 3083-6670 (онлайн версія)

Badacze zajmujący się analizą Kroniki węgiersko-polskiej zwrócili uwagę, że pojawiają się w niej wiadomości dotyczące Rusi Halickiej. Nie zwrócili oni szczególnej uwagi, choć autorowi tych słów pozwoliły na datowanie Kroniki na przełom lat 20. i 30 XIII w. (ok. 1227 r.), wspomniane zostały też przez Myrosława Wołoszczuka. W artykule zanalizowano informacje: o granicy polsko-węgierskiej koło Castrum Salis dotychczasowej granicy ruskiej oraz o Mścislawie księciu halickim, który wydał swą córkę za węgierskiego królewicza. W analizie zastosowano klasyczną analizę narracyjnego źródła historycznego szukając genezy przekazów. W rezultacie wydaje się, że obie wiadomości mają różną genezę: wiadomość o przebiegu granicy odzwierciedla polską tradycję historyczną, może sięgającą nawet drugiej połowy XI w., natomiast opowiadanie o Mścislawie, w którym dostrzegamy Mścislawa Mścislawowicza w literaturze funkcjonującego pod przydomkiem Udatny / Udały, wyraża roszczenia węgierskich kręgów dworskich do objęcia władzą Arpadów Rusi Halickiej.

Słowa kluczowe: Kronika węgiersko-polska, ziemia Halicka w pierwszych latach XIII w., stosunki węgiersko-ruskie, granica polsko-węgiersko-ruska, tradycja dworów środkowoeuropejskich o ziemie Halickiej.

«Ten zaś [czyli Władysław I Świąty. – R. G.] został poświęcony Bogu, a książę Rusi Mścislaw z miasta Halicza przyjął go jako przybranego syna i jemu oraz swojej córce, jako że miał ją jedną i nie miał syna, przekazał Królestwo Halickie w wieczyste posiadanie i potwierdził to przysięgą. Gdy odbyły się zaślubiny, tak jak Bóg przykazał, ojciec Władysława, król Béla, padł na łożo i zmarł»¹. Te zadziwiające słowa znajdują się w *Kronice węgiersko-polskiej*, kontrowersyjnym źródle odkrytym przez Joachima Lelewela w bibliotece Tadeusza Czackiego w wołyńskim Porycku, dzisiejszej Pawliwce (c. Pawliwka, Wołodomyrskyj rejon, Wołyńska oblast, Ukraina). Wnet wydał je historyk-amator Hipolit Kownacki wraz z polskim przekładem, który do niedawna był jedynym tłumaczeniem Kroniki na język nowożytny². Badania prowadzone przeważnie w XIX i w pierwszej połowie XX w. przez historyków, często mających prawniczo-formalistyczne nastawienie, nie

¹ *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, seria łacińska. T. 3: *Średniowiecze*. Z. 1a: *Narracyjne źródła węgierskie. Pisarze z wieku XI–XIV (kroniki, rocznik, hagiografia)* / eds. B. Grunwald-Hajdasz, R. Grzesik, A. Kotłowska, W. Mądry, A. Quéret-Podesta. Poznań ; Warszawa : Instytut Sławistyki PAN, 2024 (dalej cyt. *Testimonia*. T. 3. Z. 1a) – praca jest udostępniona w Otwartym Dostępie pod adresem: <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/1974> (dostęp 31 lipca 2025 r.). S. 467 (polskie tłumaczenie za: *Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska* / ed. R. Grzesik. Warszawa : DiG, 2003. S. 105). Tekst łaciński: «Hic autem Deo dedicatus erat. Hunc autem dux Rusie Mistizlaus de Ciuitate Galicz in adoptium filium accepit, et ei cum filia sua, eo quod unicum haberet, et filio careret, Galicie regnum perpetuo possidendum tradidit, et iuramento corroborauit. Hiis ita, sicut Deus disposuit, peractis nuptiis Ladyslay pater rex Bela decidit in lectum, et mortuus est». *Testimonia*, ib., za: *Chronica Hungaro-Polonica. Pars I. (textus cum varietate lectionum)* / ed. B. Karácsony. Szeged, 1969 (*Acta Historica Universitatis Szegedensis de Attila József nominatae*. T. 26; wydanie to cytujemy jako: *Chron.*). Rozdz. 13. S. 68. Bilingwalne wydanie słowackie: Homza M. *Uhorsko-polská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Bratislava : Libri Historiae ; Post Scriptum, 2009 [dalej cyt.: *UPK*]. S. 180–181. Przytaczany przez nas tekst podaje tylko dłuższa redakcja Kroniki.

² *Kronika Węgierska na początku wieku XII. Kronika Czeska na początku wieku XI. W łacińskim języku pisane z tłumaczeniem [!] na polski język. Tudzież Ziemopismo Bedy wieku VIII. List popa Jana wieku XIII. Z rękopismów [!] różnych [!] Bibliotek*. Warszawa: Drukiem N. Glucksberga, księgarza i typografa Królewskiego Warszawskiego Uniwersytetu, 1823. Swoją drogą język tłumaczenia był krytykowany już w chwili wydania za manieryczne archaizowanie. O autorze zob. A. Birkenmajerówna. Kownacki Tymoteusz Hipolit (1761–1854). *Polski słownik biograficzny*. T. 14. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich; PAN, 1968–1969. S. 584–587.

pozostawiły suchej nitki na wartości źródłowej *Kroniki*³. Bo istotnie, jej treść zadziwia. Opisuje mianowicie dzieje króla Akwili, który opływając we wszelkie dobra i dostatki żądny sławy wyruszył wraz ze swym ludem ze swej ojczyzny, Wschodnich Węgier⁴ i po spustoszeniu Europy i zabiciu św. Urszuli i jej dziewiczych towarzyszek oraz pomszczeniu na rozkaz Boga króla Chorwacji Kazimierza/Krešimira osiadł w Sławonii, którą nazwał Węgrami. Tam rozdzielił ziemię między swych baronów i ustanowił zasady dziedziczenia tronu. Jego prawnuk Jesse czyli Gejza poślubił Adelajdę, siostrę księcia polskiego Mieszka, księżnę krakowską, która nawróciła męża na chrześcijaństwo i urodziła syna, św. Stefana. Następnie przypatrujemy się losom Stefana, podanym zasadniczo za jego Legendą wyszłą spod pióra biskupa Hartwika ze szczególnym naciskiem na polsko-węgierską rywalizację o koronę u papieża oraz szczegółowy, a Hartwikowi zgoła nieznany opis spotkania polsko-węgierskiego na wspólnej granicy nad Dunajem. Po śmierci Stefana jego rzekomi synowie zostali wygnani do Polski, a po szesnastu latach zostali przez księcia Bolesława wprowadzeni na tron. Kronika kończy się opisem losów ich i ich potomków do Władysława I Świętego włącznie. Warto zaznaczyć, choć w dalszym ciągu naszych rozważań nie będzie to miało znaczenia, że Wojciech Kętrzyński opublikował ze zbiorów zarządzanej przez siebie lwowskiej Biblioteki Ossolińskich nieznany dotąd rękopis zawierający tekst skrócony, skomponowany jako wersja żywota św. Stefana, pozbawiony m.in. informacji ruskich⁵.

Powróćmy teraz do opowiadania o św. Władysławie, który poślubił córkę władcy królestwa halickiego, Mściława. Znaczący historycy Rusi Halickiej bez trudu wskażą, jakie wydarzenia zainspirowały kronikarza. Wyznaczały one zakończenie smuty, która na ćwierć wieku toczyła Ruś Halicką po niespodziewanej śmierci Romana Mściławowicza w bitwie przeciwko jego dotychczasowym przyjaciółom, Leszkowi Białemu i Konradowi w 1205 r.⁶ Pomijając już przegląd wydarzeń, kiedy bojarzy przywoływali i strącali książąt, a nawet ich zabijali⁷ skoncentrujemy się na wydarzeniach z drugiej i trzeciej dekady XIII w., kiedy, po zawarciu na Spiszu polsko (krakowsko⁸)-węgierskiego układu w 1214 r. zachodnie części Rusi Halickiej przypadły Polsce, zaś na tronie osadzony został środkowy syn króla Węgier Andrzeja II, Koloman, którego koronowano na króla halickiego w 1215 r. Zareczono go też z córką Leszka Białego, Salomeą. Sojusz polsko-węgierski przetrwał dwa lata, kiedy Andrzej II odebrał Leszkowi jego zdobycze na Rusi Halickiej. Wtedy Leszek zawarł sojusz z księciem nowogrodzkim Mściławem «Udatnym/Udałym», cieszącym się autorytetem znakomitego wojownika na całej Rusi⁹, który wygnał Kolomana z Halicza i zajął tutejszy tron. Atak Daniela Romanowicza na

³ Chyba najlepszym przykładem takiego podejścia jest rozprawa: Rosner I. *Kronika węgiersko-polska. Studium krytyczne z historiografii średniowiecznej*. Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Anatola Mariana Kosterkiewicza, 1886.

⁴ *Testimonia* T. 3. Z. 1. S. 438; *Chron.* S. 9: «ad orientalem regionem vngarorum».

⁵ Informacje o stanie badań oraz tradycji rękopiśmiennej, źródłach oraz transmisji tradycji w Polsce zob.: Grzesik R. *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*. Poznań : Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999. Moje aktualne stanowisko: idem. *Kronika węgiersko-polska – fałszerstwo doskonałe? Surasti tiesq. Pabalginiai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys.* / ed. R. Čapaitė. Vilnius : Lietuvos istorijos institutas, 2022. S. 31–56.

⁶ Polskie przekazy o tej bitwie zbiera: Labuda G. *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*. Poznań : Wyd-wo Naukowe UAM, 1983. S. 31–36. Termin ‘smuta’ stosuje Kotляр М. Ф. *Галицько-Волинська Русь*. Київ : Видавничий Дім Альтернативи, 1998 (*Україна крізь віки*. Т. 5). С. 160: «Боярська смута».

⁷ W literaturze ukraińskiej zob. obszerny klasyczny opis Mychajła Hruszewskiego: Грушевський М. *Історія України-Руси* : в 11 т., 12 кн. Т. 3 : *до року 1340*. Київ : Наук. думка, 1993 (pierwodruk Львів : Накладом автора, 1905) czy Kotляр М. Ф. *Галицько-Волинська Русь*. W literaturze polskiej niezastąpione jest studium: Włodarski B. *Polska i Ruś 1194–1340*. Warszawa : PWN, 1966, oraz analiza: Labuda G. *Zaginiona kronika*. S. 31 nn.

⁸ Należy pamiętać, że w Polsce to okres rozbitcia dzielnicowego z Krakowem jako stolicą pryncypałą.

⁹ Kotляр М. Ф. *Галицько-Волинська Русь*. С. 182, ostro i chyba niesprawiedliwie ocenia jego działalność: «так доблесний воїн, але нерозумний політик став на шлях зради руських інтересів». Dariusz Dąbrowski, jeden z najlepszych znawców genealogii Rurykowiczów, uważa, że przydomek Mściława jest określeniem nekrologowym i oznacza tyle, co Chrobry (Dąbrowski D. *Genealogia Mściławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*. Kraków : AVALON, 2008. S. 510). Ostatnio zob.: Головка О. *Князь Мстислав*

wołyńskie zdobycze Leszka, za które ten oskarżył bezpodstawnie Mściśława, spowodował ponowne nawiązanie sojuszu polsko-węgierskiego i wspólny atak na Halicz zakończony ponownym osadzeniem tam Kolomana oraz być może wysłaniem Salomei do jej małżonka, jeśli nie dokonało się to już wcześniej¹⁰. Koloman utrzymał się w Haliczu do 1221 r., kiedy załoga polsko-węgierska i sprzyjający jej bojarowie zostali ponownie wygnani przez Mściśława «Udatnego/Udałego», który zajął tron halicki. Na przełomie 1221 i 1222 r. doszło do porozumienia między Mściśławem a Andrzejem II, na mocy którego Koloman zrzekł się pretensji do Halicza, natomiast Mściśław wydał swą młodszą córkę Marię za najmłodszego syna węgierskiego króla, noszącego również imię Andrzej, oraz osadził go w księstwie przemyskim z perspektywą objęcia po nim tronu. W 1226 r. Andrzej uciekł do ojca, który z wojskiem i polskimi posiłkami ruszył na Ruś Halicką. W rezultacie Mściśław ustąpił Andrzejowi młodszemu tron halicki, na którym ten pozostawał aż do swojej śmierci w czasie oblężenia przez Daniela Romanowicza w 1234 r.¹¹

A zatem w *Kronice węgiersko-polskiej* przedstawiona została sytuacja z około 1227 r. Opowiadanie to stało się dla mnie przesłanką do jej datacji na lata 1227–1234, ale raczej bliżej tej pierwszej daty¹². Jego znaczenie dobrze scharakteryzował Myrosław Wołoszczuk przedstawiając badania moje oraz Martina Homzy, że «використана термінологія найрепрезентативніше відображає як географічні, так і політичні уявлення Арпадів про сусідні землі»¹³. Trzeba zauważyć, że jeśli porównujemy stosunek Polski reprezentowanej przez księcia krakowskiego i Węgier do Rusi Halickiej po śmierci Romana Mściśławowicza, to zaznacza się różnica. Leszek Biały dążył do przyłączenia zachodnich kresów ziemi halickiej i Wołynia oraz popierał różnych pretendentów do tronu, często zmieniając sojusze. Jego działalność wpisywała się zatem w zwyczajowy sposób uprawiania polityki na podzielonych ziemiach ruskich. Z kolei władcy węgierscy już od Béli III dążyli do opanowania tronu halickiego dla Arpadów, a w konsekwencji do inkorporacji tej krainy do Królestwa Węgierskiego. Gdyby ta polityka zakończyła się sukcesem, los Halicza przypominałby dzieje Chorwacji, która od początku XII w. aż do 1918 r. była integralną częścią Królestwa.

Jednak informacja o księciu Mściśławie, który wyznaczył Władysława I Świętego swoim następcą w Haliczu nie jest jedyną ruską wiadomością Kroniki węgiersko-polskiej. Oto w rozdziale 7 w redakcji dłuższej czytamy o spotkaniu wojsk polskich i węgierskich na wspólnej granicy na Dunaju

Мстиславич «Удатний» і його доба. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 185. W przyp. 601 na s. 241 autor zwraca uwagę, że polski tłumacz jego artykułu z 2008 r. omyłkowo użył przydomku Mściśława: Udały. Należy jednak zauważyć, że w polskiej historiografii ta forma jest zwyczajowa i powszechna (por.: Holovko O. Halicki okres działalności księcia Mściśława Mściśławowicza Udałego. *Klio*. 2008. № 11. S. 3–28). Dziękuję recenzentom artykułu za wskazanie mi pracy Ołeksandra Hołowki oraz za zwrócenie uwagi na dyskusję terminologiczną w historiografii ukraińskiej.

¹⁰ Волощук М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, мітрації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. С. 167 przyp. 697 analizuje poglądy nt. czasu wysłania Salomei: 1214 vs. 1218. Analiza wydarzeń przy okazji przedstawiania biografii Sudysława tamże, s. 304nn. Z polskiej literatury zob. np.: Jusupović A. *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*. Kraków : AVALON, 2013. S. 247 nn.

¹¹ Podstawowym źródłem jest *Kronika Romanowiczów* zachowana w *Latopisie hipackim*. Ostatnie wydanie oryginału: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów)* / eds. D. Dąbrowski, A. Jusupović. *Monumenta Poloniae historica* [dalej cyt.: MPH]. *Series nova* [dalej cyt.: s. n.]. T. 16. Kraków ; Warszawa : PAU ; Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla, 2017; przekład polski: *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów* / eds. D. Dąbrowski, A. Jusupović. Kraków ; Warszawa : AVALON ; Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla, 2017; przekład słowacki: *Haličsko-volyňská kronika. Neznáme rozprávanie o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí* / eds. M. Homza, N. Malinovská. Martin : Matica slovenská, 2019. To wydanie jest czytelniejsze edytorsko z wyodrębnionym układem chronologicznym. Na tej podstawie wypadki przedstawiają wszystkie przytoczone dotąd prace. Imię młodszej córki Mściśława, Maria, podaje Jan Długosz, ale jest ono powszechnie uznawane za wiarygodne. Jej starsza siostra Anna wydana została za Daniela Romanowicza, co pokazuje, że o Halicz walczyli szwagrowie. Zob.: Dąbrowski D. *Genealogia*. S. 563–566 (Anna) i 566–570 (Maria).

¹² Grzesik R. Książę węgierski żonaty z córką Mściśława halickiego. Przyczynek do czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. *Kwartalnik Historyczny*. 1995. R. 102. Z. 3–4. S. 23–35.

¹³ Волощук М. *Назва праця*. С. 120.

pod Ostrzyhomem. «Granice Polaków rozciągały się bowiem aż do brzegu Dunaju, do miasta Ostrzyhomia, potem wiodły do miasta Egeru, a dalej, kierując się ku rzece, która zwie się Cisą, wykręcały wzdłuż rzeki, zwanej Ciepłą, aż do grodu Salis i tam zbiegały się granice między Węgrami, Rusinami i Polakami»¹⁴. Mamy zatem Rusinów jako mieszkańców ziemi, graniczącej z Castrum Salis. Gród ten, przedstawiony następnie jako siedziba polskiego księcia Bolesława¹⁵ utożsamiany jest z dzisiejszą dzielnicą Preszowa, Solivarem (Sóvárem), leżącą blisko Wielkiego Szarysza, komitackiego grodu szaryskiego¹⁶. Ferdinand Uličný zauważa, że w średniowieczu w tym komitacie dochodziło do osadnictwa rolniczego z Rusi Halickiej, choć podkreśla jego pograniczne położenie wyłącznie na granicy z Polską¹⁷. Linia wyznaczona przez opis Kroniki pociągnięta na północ za główny grzbiet Karpat odpowiada granicy polsko-halickiej, która po inkorporacji Rusi Czerwonej do Polski stała się zachodnią granicą województwa ruskiego¹⁸. Zatem oznaczenie *Castrum Salis*, symbolu komitatu szaryskiego, a może jego grodu komitackiego, jak przypuszcza Martin Homza¹⁹, jako miejsca pogranicznego z Rusią i Polską jest słuszne.

Zachodzi pytanie, czy zawarta tu jest tradycja węgierska, jak w wyżej rozpatrywanym opowiadaniu o Mścisławie? Moje wieloletnie rozważania nad *Kroniką węgiersko-polską* doprowadziły mnie do wniosku, że zgodnie z tytułem w najstarszym rękopisie Zamoyskich z połowy XIV w. jest to dzieło o bardzo skomplikowanej strukturze mieszające spisana tradycję węgierską (kronikarską i hagiograficzną) oraz polską. Ta ostatnia przekazana została przez dzieło nazwane *Chronica Polonorum*. Zgodnie z moimi ustaleniami²⁰ Kronika ta mogła być napisana dla Salomei wydawanej za Kolomana halickiego i miała przedstawiać fakty z dziejów kontaktów polsko-węgierskich. Przypuszczalnie powstała w środowisku małopolskich elit politycznych, reprezentowanych w starszym pokoleniu

¹⁴ *Testimonia*. T. 3. Z. 1a. S. 453; *Żywot*. S. 79; tekst łaciński: «Nam termini Polonorum ad litus Danubii ad ciuitatem Strigoniensem terminabantur, deinde in Agriensem ciuitatem ibant, deinde in fluuium, qui Tizia nominatur, cadentes regyabant iuxta fluuium, qui Cepla nuncupatur, usque ad castrum Galis, ibique inter Ungaros, Ruthenos et Polonos finem dabant». *Testimonia*. Ib., za: *Chron.* Rozdz. 7. S. 41; *UPK*. S. 150–151. Analiza zob. ostatnio: Grzesik R. Granica polsko-węgierska w Kronice węgiersko-polskiej. *Silesia – Polonia – Europa. Studia historyczne dedykowane Profesorowi Idzemu Panicowi* / ed. J. Sperka. Katowice ; Bielsko Biała : Wyd-wo Cum Laude ; Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Cieszynie, 2019. S. 99–108; aktualność zachowuje moja starsza analiza: Idem. Przebieg granicy polsko-węgierskiej we wczesnym średniowieczu w świetle Kroniki węgiersko-polskiej. *Studia Historyczne*. 1998. T. 41. Z. 2 (161). S. 147–166.

¹⁵ *Testimonia*. T. 3. Z. 1a. S. 454, 466; *Żywot*. S. 81, 101, *Chron.* Rozdz. 7. S. 43 i Rozdz. 13. S. 66; *UPK*. S. 154–155, 178–179.

¹⁶ *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, seria łacińska. T. 3 : *Średniowiecze*. Z. 1b: *Narracyjne źródła węgierskie. Pisarze z wieku XI–XIV (słownik)*. / eds. B. Grunwald-Hajdasz, R. Grzesik, A. Kotłowska, W. Mądry, A. Quéret-Podesta. Poznań ; Warszawa : Instytut Sławiastyki PAN, 2024 – praca jest udostępniona w Otwartym Dostępie pod adresem: <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/1974> (dostęp 31 lipca 2025 r.). S. 317–318; Uličný F. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské Vydavateľstvo, 1990. S. 289–293 podkreśla gospodarczą rolę Solivaru jako miejsca warzenia soli. Ostatnio o roli warzelnictwa soli i handlu tym surowcem w strefie karpackiej zob.: Камінська М. Галицькі солі чи угорські? До проблеми ідентифікації літописних географічних назв. *Галич. Збірник наукових праць* / за ред. А. Стасюка. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2022. Т. 7. С. 62–88.

¹⁷ Uličný F. *Dejiny*. S. 469. Rozróżnia on słusznie to osadnictwo od późniejszego osadnictwa na prawie wołoskim, które również miało charakter wschodniosłowiański, lecz uwarunkowane było innym typem gospodarowania – pasterstwem wysokogórskim. Do tego zob. też: Grzesik R. Wołosi na Węgrzech. *Balkanica Posnaniensia*. 2021. T. XXVIII. Z. 1. S. 93–131 oraz inne artykuły w cytowanym czasopiśmie.

¹⁸ Кордуба М. Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долини Сяном. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. 1925. Т. СXXXVIII–CXL. С. 159–245 і мара.

¹⁹ *UPK*. S. 151, 155, 179. Niegdyś w rozmowie ze mną prof. Martin Homza wyraził przypuszczenie, że Wielki Szarysz mógł zostać nadany Bolesławowi II Szczodremu jako jego węgierskie refugium. Myśl ta godna jest rozpatrzenia. Zob. też: Камінська М. *Назва праця*. С. 79 і прим. 60, gdzie dyskusja nad lokalizacją *Castrum Salis*.

²⁰ Obok prac cytowanych wyżej w przyp. 5 zob. jeszcze po angielsku: Grzesik R. *Chronica Polonorum as One of the Basic Sources of the Hungarian-Polish Chronicle. Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémi László tiszteletére* / ed. by K. M. Kincses. Budapest : HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018. S. 157–162.

przez Lisów i Łabędziów, których rodowcem był biskup i kronikarz Wincenty Kadłubek, zaś w młodszym przez Awdańców i Odrowążów²¹. Środowisko to cechowało się poparciem dla ścisłego sojuszu z Węgrami oraz dla wprowadzanych właśnie w Polsce reform gregoriańskich, czego wyrazem były starania o wyniesienie na ołtarze Stanisława, biskupa krakowskiego zamordowanego przez króla Bolesława II Szczodrego, a raczej jego siepaczy²². I tu dochodzimy do pewnego odkrycia. Chociaż opowiadanie *Kroniki węgiersko-polskiej* koncentruje się wokół biografii św. Stefana, a zatem chronologicznie przedstawia wydarzenia z ok. 1000 r. oraz pierwszej połowy XI w., to jednak dopiero przesunięcie czasu narracji o pół stulecia, do połowy XI w., nadaje sens narracji. Adelajda, rzekoma matka św. Stefana, staje się matką św. Władysława, żoną nie Gejzy, lecz Béli I, zaś postem polskim Lambertem, wysłanym do papieża rzekomo przez Mieszka I, okazuje się znany biskup krakowski Suła-Lambert. Moim zdaniem u podstaw polskich wątków *Kroniki węgiersko-polskiej* leżało jakieś współczesne źródło narracyjne w typie gesta, opowiadające dzieje Polski w połowie XI w. i za czasów Bolesława II Szczodrego. Zostało ono zapewne wykorzystane przez autorów *Chronica Polonorum*, którzy dokonali zarazem przesunięcia wydarzeń w czasy św. Stefana i Bolesława Chrobrego, by jak najbardziej wymazać postać niegodnego Bolesława, zabójcy św. Stanisława.

Skoro tak, to opis granicy polsko-węgierskiej należy do tradycji polskiej i zapewne opisuje granicę księstwa nitzańskiego rządzonego przez opozycyjną wobec św. Stefana gałąź Arpadów. Z niej wywodzili się późniejsi władcy z tej dynastii, a skala polskiej pomocy była tak wielka, że tradycja «inkorporowała» te ziemie do Polski, co pokazują przekazy rocznikarskie, a nawet arabski geograf al-Idrisi, wskazujący Cisę jako polską granicę²³.

Jak widzimy, wiadomości ruskie *Kroniki węgiersko-polskiej* zdają się pochodzić z dwóch różnych tradycji. Pierwsza wiadomość o zbiegu granic Polski, Węgier i Rusi zaczerpnięta została z tradycji polskiej i to zapewne z domniemanych *Gesta Boleslai Largi*. Druga wiadomość kończąca przekaz *Kroniki*, to wyraz dążeń Arpadów do inkorporacji Rusi Halickiej jako domeny tej dynastii. *Kronika* pokazuje, że to niedoceniane niegdyś źródło kryje w sobie skomplikowany splót tradycji polskiej i węgierskiej, wyrażając różne dążenia polityczne i aspiracje funkcjonujące w Polsce i na Węgrzech. Z tej racji można żywić nadzieję, że kryje ona w sobie jeszcze niejedną zagadkę i może zaciekać badaczy Europy Środkowej, w tym Rusi Halickiej.

²¹ Z nimi wiązał Gerard Labuda powstanie zaginionej kroniki dominikańskiej o stosunkach polsko-węgiersko-ruskich na początku XIII w., Labuda G. *Zaginiona kronika*. S. 293–294. Ostatnio koncepcja ta została zarzucona jako nieodpowiadająca charakterowi wczesnego dziejopisarstwa dominikańskiego, por.: Zdanek M. «Zaginiona kronika dominikańska» z XIII wieku. Próba nowego spojrzenia. *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu* / eds. T. Jurek, I. Skierska. Poznań : Instytut Historii PAN, 2007. S. 245–282 oraz Gałuszka OP. T. Fragment «zaginionej kroniki dominikańskiej» w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu. *Studia Źródłoznawcze*. 2021. T. LIX. S. 11–24. Jednak trudno przypuszczać, by Jan Długosz, nieznanający latopisarstwa południoworuskiego (o tym zob. Labuda G. *Zaginiona kronika*. S. 51–52), wszystkie informacje nt. wydarzeń na Rusi Halickiej sobie zmyślił albo amplifikował z dokumentów czy roczników. Atrakcyjna wciąż wydaje się hipoteza prof. Labudy łącząca domniemaną zaginioną kronikę z warsztatem dziejopisarskim Wincentego z Kielczy.

²² O tzw. factum św. Stanisława zob.: Plezia M. Dookoła sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze. *Analecta Cracoviensia*. 1979. T. XI. S. 251–413, wyd. 2 jako samodzielna książka: Plezia M. *Dookoła sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze*. Bydgoszcz : Homini, 1999; Labuda G. *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami zabójstwa – męczeństwa – kanonizacji*. Poznań : Instytut Historii UAM, 2000.

²³ Zob. wyżej, przyp. 14.

УГОРСЬКО-ПОЛЬСЬКА ХРОНІКА – ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ РУСІ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII ст.

Ришард ГЖЕШІК

Інститут славістики Польської Академії наук

e-mail: ryszard.grzesik@ispan.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7887-6895>

Професор Мирослав Волощук звернув увагу на Угорсько-польську хроніку, як джерело з історії русько-угорських відносин, у своїй чудовій монографії про вихідців з Русі в Угорському королівстві доби Середньовіччя. Однак детальнішого аналізу цієї пам'ятки в Україні немає, що й визначило мету підготовки цієї статті. Автор навів текст нарративу, його датування (на основі обставин укладення шлюбу доньки галицького князя Мстислава з угорським принцом) та проаналізував дві історії: 1) про шлюб та 2) про кінцевий пункт на польсько-угорському кордоні, локалізований у Солянній твердині на межі обох країн з Рутенією. Здається, що обидва фрагменти мають різну генезу. Історія формування кордону, ймовірно, могла походити з утраченої польської традиції, можливо, часів Болеслава Щедрого (друга половина XI ст.), тоді як історія шлюбу угорського принца з донькою князя Мстислава відображала прагнення Арпадів щодо включення Галицької землі до своїх володінь.

Ключові слова: Угорсько-польська хроніка, Галицька земля у перші роки XIII ст., угорсько-руські відносини, польсько-угорсько-руський кордон, центрально-європейська придворна традиція щодо Галицької землі.

THE HUNGARIAN-POLISH CHRONICLE – A SOURCE FOR THE HISTORY OF GALICIA
IN THE FIRST HALF OF THE THIRTEENTH CENTURY

Ryszard GRZESIK

Institute of Slavic Studies of Polish Academy of Science

e-mail: ryszard.grzesik@ispan.edu.pl

ORCID: 0000-0001-7887-6895

Prof. Myrosław Woloshchuk drew attention to the Hungarian-Polish Chronicle as a source for the history of Ruthenian-Hungarian relationship in his excellent monograph on Ruthenian-Hungarian relationship in the Middle Ages. However, there is no more detailed analysis of this Chronicle in Ukraine. It is the aim of the paper. I presented the text of the source, its dating (based on the story of the marriage of the daughter of Mstyslav of Halych with the Hungarian prince) and analyzed two stories: 1) about the marriage, and 2) about the Polish-Hungarian border end-point in Castrum Salis on the border of both countries with Ruthenia. It seems that both information has different sources. The story of the border probably could have its roots in the lost Polish tradition, maybe from the time of Bolesław the Generous (second half of the 11th century), while the story of the marriage of a Hungarian ruler with a daughter of Mstyslav of Halych reflected the political tendencies of the Arpadian court to incorporate Halych Ruthenia to the Arpad's domain.

Key words: Hungarian-Polish chronicle, Halych land in the first years of the 13th century, Hungarian-Ruthenian relations, Polish-Hungarian-Ruthenian border, Central European court tradition regarding the Halych land.

REFERENCES

- Birkenmajerówna, A. (1968–1969). Kownacki Tymoteusz Hipolit (1761–1854). *Polski słownik biograficzny*. Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. PAN. T. 14. S. 584–587 (in Polish).
- Dąbrowski, D., Jusupović, A. (eds.) (2017). *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów)*. *Monumenta Poloniae historica*. Kraków ; Warszawa : PAU ; Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla. Nova series. T. 16. 710 s. (in Ruthenian/Old-Ukrainian).
- Dąbrowski, D., Jusupović, A. (eds.) (2017). *Kronika halicko-wołyńska. Kronika Romanowiczów*. Kraków ; Warszawa : AVALON ; Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla. 327 s. (in Polish).
- Dąbrowski, D. (2008). *Genealogia Mścislawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków : AVALON. 830 s. [in Polish].
- Gałuszka, T. OP (2021). Fragment «zaginionej kroniki dominikańskiej» w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu. *Studia Źródłoznawcze*. Vol. LIX. S. 11–24 (in Polish).

Grunwald-Hajdasz, B., Grzesik, R., Kotłowska, A., Mądry, W., Quéret-Podesta, A. (2024a). *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, seria łacińska, t. 3: *Średniowiecze*, z. 1a: *Narracyjne źródła węgierskie. Pisarze z wieku XI–XIV (kroniki, rocznik, hagiografia)*. Poznań ; Warszawa : Instytut Sławistyki PAN. 632 p. (in Latin and Polish).

Grunwald-Hajdasz, B., Grzesik, R., Kotłowska, A., Mądry, W., Quéret-Podesta, A. (2024b). *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*, seria łacińska. T. 3 : *Średniowiecze*, z. 1b: *Narracyjne źródła węgierskie. Pisarze z wieku XI–XIV (słownik)*. Poznań ; Warszawa : Instytut Sławistyki PAN. 466 s. (in Polish).

Grzesik, R. (1995). Książę węgierski żonaty z córką Mściława halickiego. Przyczynek do czasu i miejsca powstania Kroniki węgiersko-polskiej. *Kwartalnik Historyczny*. Vol. CII. Part 3–4. P. 23–35 (in Polish).

Grzesik, R. (1998). Przebieg granicy polsko-węgierskiej we wczesnym średniowieczu w świetle Kroniki węgiersko-polskiej. *Studia Historyczne*. Vol. XLI. Part 2 (161). S. 147–166 (in Polish).

Grzesik, R. (1999). *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*. Poznań : Wyd-wo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. 247 p. (in Polish).

Grzesik, R. (2018). *Chronica Polonorum as One of the Basic Sources of the Hungarian-Polish Chronicle*. K. M. Kincses (ed.). *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Budapest : HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. P. 157–162 (in English).

Grzesik, R. (2019). Granica polsko-węgierska w Kronice węgiersko-polskiej / ed. J. Sperka. *Silesia – Polonia – Europa. Studia historyczne dedykowane Profesorowi Idzemu Panicowi*. Katowice ; Bielsko Biała : Wyd-wo Cum Laude ; Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Cieszynie. S. 99–108 (in Polish).

Grzesik, R. (2021). Wołosi na Węgrzech. *Balkanica Posnaniensia*. Vol. XXVIII. Part 1. P. 93–131 (in Polish).

Grzesik, R. (2022). Kronika węgiersko-polska – fałszerstwo doskonałe? / ed. R. Čapaitė. *Surasti tiesą. Pabalginiai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius : Lietuvos istorijos institutas. S. 31–56 (in Polish).

Grzesik, R. (ed.) (2003). *Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska*. Warszawa : DiG. 127 p. (in Polish).

Holovko O. (2008). Halicki okres działalności księcia Mściława Mściławowicza Udałego. *Klio*. 2008. № 11. S. 3–28 (in Polish).

Holovko, O. (2017). *Knyaz' Mstyslav Mstyslavych «Udatnyj» i yoho doba*. Kam'yanets'-Podilskij : Aksioma. 272 s. (in Polish).

Homza, M. (2009). *Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Bratislava : Libri Historiae ; Post Scriptum, 224 p. (in Latin and Slovak).

Homza, M., Malinová, N. (2019). *Haličsko-volyňská kronika. Neznáme rozprávanie o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí*. Martin : Libri Historiae; Matica slovenská. 428 s. (in Slovak).

Hrushevs'kyj, M. (1993). *Istoriya Ukrainy-Rusy v odyndycyaty tomakh, dvanadycyaty knihakh*. Kyiv : Nauk. Dumka. 588 s. (in Ukrainian).

Jusupović, A. (2013). *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269) Studium prozopograficzne*. Kraków : AVALON. 352 p. (in Polish).

Kamins'ka, M. (2022). Halyc'ki soli chy uhors'ki? Do problemy identyfikacji litopysnykh heohrafichnykh nazv. *Halych. Zbirnyk naukovykh prac' / ed. by A. Stasyuk. Ivano-Frankivs'k : Lileya-NV*. Vol. 7. S. 62–88 (in Ukrainian).

Karácsonyi, B. (ed.) (1969). *Chronica Hungaro-Polonica, pars I. (textus cum varietate lectionum)*, Szeged (*Acta Historica Universitatis Szegedensis de Attila József nominatae*. T. 26) (in Latin).

Korduba, M. (1925). Zakhidne pohranyche Halyc'koyi derzhavy mizh Karpatamy ta dolishnym Syanom. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka*. Vol. 138–140. S. 159–245 (in Ukrainian).

Kotlyar, M. F. (1998). *Halyc'ko-Volyň'ska Rus'*. Kyiv : Vydavnychyj Dim Al'ternatyvy. 336 s. (in Ukrainian).

Kownacki, H. (ed.) (1823). *Kronika Węgierska na początku wieku XII. Kronika Czeska na początku wieku XI. W łacińskim języku pisane z tłumaczeniem [!] na polski język. Tudzież Ziemopismo Bedy wieku VIII. List popa Jana wieku XIII. Z rękopismow [!] rożnych [!] Bibliotek*. Warszawa : Drukiem N. Glucksberga, księgarza i typografa Królewskiego Warszawskiego Uniwersytetu. IX, 165 s. (in Latin and Polish).

Labuda, G. (1983) *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*. Poznań : Wyd-wo Naukowe UAM, 308 s. (in Polish).

Labuda, G. (2000). *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami zabójstwa – męczeństwa – kanonizacji*. Poznań : Instytut Historii UAM, 181 s. (in Polish).

Plezia, M. (1979). Dookoła sprawy św. Stanisława. *Studium źródłoznawcze. Analecta Cracoviensia*. Vol. 11. S. 251–413 (in Polish).

Plezia, M. (1999). *Dookola sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze*. Bydgoszcz : Homini, 203 s. (in Polish).

Rosner, I. (1886). *Kronika węgiersko-polska. Studium krytyczne z historiografii średniowiecznej*. Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Anatola Mariana Kosterkiewicza. 77 s. (in Polish).

Uličný, F. (1990). *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské Vydavateľstvo. 503 s. (in Slovak).

Voloshchuk, M. (2014). «Rus'» v Uhors'komu korolivstvi (XI – druha polovyna XIV st.): *suspil'no-politychna rol', maynovi stosunky, migracii* / ed. L. Voytovych. Ivano-Frankivsk : Lileya-NV, 496 p. (in Ukrainian).

Włodarski, B. (1966). *Polska i Ruś 1194–1340*. Warszawa : PWN, 325 s. (in Polish).

Zdanek, M. (2007). «Zaginiona kronika dominikańska» z XIII wieku. Próba nowego spójrzenia / eds. T. Jurek & I. Skierska. *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu*. Poznań : Instytut Historii PAN. S. 245–282 (in Polish).

Надійшла до видавництва 29 жовтня 2025 р.

Прийнята до друку 19 січня 2026 р.

Опублікована 6 травня 2026 р.